

A BRASSÓI SZÁSZ ARMÁLIS NEMESSÉG A KORA ÚJKORBAN

NAGY ANDOR

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Intézet*

A kora újkorral foglalkozó várostörténeti kutatások újabban arra mutatnak rá, hogy a magyarországi rendi társadalom – a korábbi felfogással szemben – nem volt mereven zárt rendszer: a városi polgárság és a nemesség kapcsolata sokkal inkább egymásba fonódó életutakkal jellemezhető.¹ A Magyar Királyság és Erdély városai gazdasági és politikai szerepének átalakulásával a nemesség városi megtelepedése és a polgárság nemessé válása széles körben elterjedt, és a társadalom egészét érintő, jelentős folyamattá vált.

A kora újkori Erdély társadalmi viszonyai több ponton eltértek a Magyar Királyságtól, ugyanakkor a nemesség és a városi polgárság kapcsolata itt sem volt mereven elválasztott. Erdélyben a rendi társadalom alapját a három rendi nemzet (magyar nemesség, székelyek, szászok) alkotta, ami sajátos jogi és társadalmi keretet szabott a polgárság és a nemesség együttélésének.

A városi polgárság – különösen a szász városokban – erős jogi autonómiával, kollektív kiváltságokkal és fejlett önkormányzattal rendelkezett. Ugyanakkor ezekben a városokban is az előkelő szász polgárok – jóllehet vagyonuk, városi tisztségeik és kereskedelmi kapcsolataik önmagukban is magas presztízst biztosítottak – a nemesi rang megszerzésére is törekedtek.

A jelen írás annak bemutatására vállalkozik, hogy a kora újkori Brassóban kik voltak azok a helyi származású, illetve brassói polgárjogot szerzett szász előkelők, akik maguk és családjuk számára címeres nemeslevelet nyertek. Ezzel együtt arra is keresem a választ, hogy e csoport mennyire alkotott zárt közösséget.

A brassói szász armális nemesség kutatásának szakirodalmi alapvetően a 20. század eleji magyar, illetve szász heraldikai-genealógiai közlésekhez köthető. Többben foglalkoztak már a nemesített személyek azonosításával, de tapasztalataim szerint csak sporadikus, elszórt ismereteink vannak, és ezek összegyűjtése nélkülözhetetlen a csoport átfogóbb értelmezéséhez. A témában máig a legjelentősebb eredményt Gyárfás Tihamér (1863–1916) egykori paptanárról és művészettörténészről érte el, aki több tucat brassói, illetve

¹ H. NÉMETH István: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében. In: *Korall* 9 (2002), 79–106., H. NÉMETH István: A rendi társadalom átjárhatósága: polgárok és nemesek a városok élén. In: *Korall* 86 (2021), 27–55.

barcasági magyar és szász személy nemességét azonosította.² Emellett fontos kiegészítést jelent Johann Siebmacher címerkönyv-sorozatának Erdélyre vonatkozó kötete,³ Áldássy Antal (1869–1932) Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött címeresleveleinek kiadása,⁴ valamint a Barcasági Szász Múzeum 1936–1944 között működő folyóirata, amelyben közlésre kerültek a múzeum által őrzött heraldikai emlékek.⁵ Az így kinyert adatokat összevethetjük és kiegészíthetjük a Magyar Nemzeti Levéltár címeresleveleinek online adatbázisával,⁶ valamint a Magyar Országos Levéltárban őrzött Királyi Könyvekkel (*Libri Regii*). Ezen forrásokra támaszkodva igyekeztem elkészíteni a brassói szász nemesi családok névsorát, melyet a tanulmány függelékeként közlök.

A brassói polgárság térnyerése

Brassó kora újkori elitjének kialakulási folyamata már a korábbi évszázadokban megkezdődött. A város korai időszakában a vezető szerepet még a gerébek töltötték be, akik bár nem voltak nemesek, életmódjukban, jogi helyzetükben és birtokszerzésük révén közel álltak ahhoz.⁷ A brassói polgári elit a 15. században tudott megszilárdulni, miután

² GYÁRFÁS Tihamér: Brassai czimereslevelek. In: *Turul* 28 (1910), 113–117., GYÁRFÁS Tihamér: Egyéb brassai czimereslevelek. Második közlemény, négy czimerrajzzal. In: *Turul* 29/1 (1911a), 105–115., GYÁRFÁS Tihamér: Egyéb brassai czimereslevelek. Harmadik, befejező közlemény. A brassai nemes családok jegyzéke. In: *Turul* 29/1 (1911b), 159–166.

³ *Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordnet und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. IV/12. Der Adel von Siebenbürgen.* (Hg.): Constantin REICHENAUER/Géza von CSERGHEÖ/Oscar von BÁRCZAY J. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe 1898.

⁴ ÁLDÁSY Antal: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke II. Címereslevelek. 1–6.* Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára 1904–1940.

⁵ Josef v. SEBESTYÉN: Die Wappendenkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums In: *Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums* 2 (1937), 35–55., Josef v. SEBESTYÉN: Die Wappendenkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums II. In: *Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums* 3/3–4 (1938), 157–180., Josef v. SEBESTYÉN: Die Wappendenkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums III. In: *Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums* 4 (1940), 1–44., Josef v. SEBESTYÉN: Wappenbriefe einiger Kronstädter Bürger. In: *Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums* 5 (1944), 40–54.

⁶ Lásd: a Magyar Nemzeti Levéltár címeresleveleinek online adatbázisát: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis> (utolsó letöltés: 2026. február 4.)

⁷ Konrad Gustav GÜNDISCH: *Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter.* Köln – Weimar – Wien: Böhlau 1993 (Studia Transylvanica 18), 185–188. Érdemes megemlíteni, hogy a 14–15. századból több nemesi származású városbíró is ismert. Ide sorolható az 1352–1368 között működő Jacobus ispán, az 1391–1412 közötti időszakból Johannes Seydenschwanz ispán, valamint az 1420–1430-as években tisztséget viselő Valentin Gotfard, Petrus Comes és Petrus Sander de Santa Agatha ispánok. Lásd: Maja PHILIPPI: Die Sozialkultur Kronstadts im Mittelalter. In: *Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen.* (Hg.): Paul PHILIPPI. Köln – Wien: Böhlau 1984, 165.

Brassó és környéke kikerült a királyi (székely) ispán fennhatósága alól (1422), és a Szeben központú hét szék jogait kezdte élvezni.⁸ A brassói kereskedő polgárok – az ekkorra már elért stabil gazdasági háttérük révén – magukhoz tudták ragadni az irányítást, és mindez együtt járt azzal is, hogy hatalmukat a környező falvakra és mezővárosokra is egyre inkább kiterjesztették. Ennek nyomán a hatalmi struktúra átalakult, a városvezetésből kiszorultak a környék korábbi földbirtokosai, helyüket pedig az egyre nagyobb befolyással rendelkező kereskedőcsaládok vették át. A kereskedők mellett a módos kézművesek – például mészárosok, szűcsök, szabók és ötvösök – is szerephez jutottak, akik szintén kapcsolódtak a kereskedelemhez.

Az 1500-as évektől a hivatali adatok egy új politikai elit megjelenését mutatják. A legvagyonosabb kereskedőpolgárok között találjuk a Benkner, Hirscher, Rhener, Schirmer, Schramm és Schwarz családokat,⁹ amelyek leszármazottai vagy rokonai a későbbi évszázadokban is feltűnnek a városvezetésben.

A 16–18. század folyamán Brassó városvezetésének személyi összetétele jól kirajzolható, dinamikus átrendeződési folyamatot mutat.¹⁰ E változások a városvezetői elit belső struktúrájának átalakulására vezethetők vissza. A domináns családok tartós és generációkon átívelő jelenléte mindemellett összefüggésbe hozható a brassói szász tisztviselők körében az armális nemesség fokozatos elterjedésével.

A 16. században a város legjelentősebb – városgazdai (*villicus, Stadthann*) és városbírói (*judex, Stadtrichter*) – tisztségeit betöltők körében jól érzékelhető a vezető pozíciók egy szűk elitscsoport kezében való összpontosulása. A század első évtizedeiben még viszonylag változékony a tisztségviselők köre: a Benkner, Schirmer és Weyrauch nevek visszatérnek ugyan, de nem kizárólagos dominanciával. Az 1520-as évektől azonban egyre határozottabban emelkedik ki a Hirscher család. Lucas Hirscher (1519–1590) az 1528 utáni időszakban szinte folyamatosan jelen van, több éven át megszakítás nélkül tölti be a vezető tisztséget. A század közepén mellette a Benkner, Schneider, Goldschmidt és Graeff családok is szerephez jutnak, de inkább csak kiegészítő pozícióban. A század második felében a Hirscher család dominanciája még jobban megerősödik: Lucas, majd Petrus (†1591 k.), illetve a fiatalabb generációk jelenléte a családon belüli hatalomátörökítést jelzi. Ezekben az évtizedekben a Chrestels, a Fronius, a Fuchs, a Greissing, a Heltner, a Kimmel, a Kertsch és a Rosenauer család is megjelenik a vezető tisztségekben egy-egy rövidebb ciklus erejéig, időlegesen megszakítva a Hirscher család dominanciáját.

⁸ Harald ROTH: *Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau 2010, 78., BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *Andreanum*. In: *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor I.* (Főszerk.): KÖSZEGHY Péter. Budapest: Balassi 2003, 108., MEZEY Barna: Helyi igazgatási modellek Erdélyben. In: *Erdély jogtörténete*. (Szerk.): VERESS Emőd. Kolozsvár: Forum Iuris 2018, 141–142.

⁹ SIMON Zsolt 2008: Brassó kereskedőelitje az 1503. évi huszadnapló alapján. In: *Urbs. Magyar város-történeti évkönyv 3* (2008), 352–355.

¹⁰ Gernot NUSSBÄCHER: *Kronstädter Stadtrichter, Stadthannen und Bürgermeister*. In: *Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadtgeschichte*. (Hg.): Harald ROTH. München: Universitas 1999, 287–291.

A 17. századi brassói városvezetői elit szerkezetében jól kirajzolódik az átmenet a 16. századra jellemző dinasztikus dominanciától a kiegyenlítetttebb hatalmi viszonyok felé. A század elején még meghatározó a Hirscher, a Fronius és a Heltner család jelenléte, a századfordulón pedig új szereplőként a Draudt família is feltűnik a városvezetésben.¹¹ Az 1620–30-as évektől azonban fokozatosan bővül a tisztségviselők köre: a régi családi dinasztiák időről időre megfigyelhető visszatérése mellett a Goldschmidt és a Herrmann család is egyre hangsúlyosabb szerephez jut a városvezetésben. A 1660-as évektől különösen szembetűnővé válik a tisztségek gyakoribb cserélődése és a családok közötti váltakozás: a Czako, Chrestels, Dietrich, Draudt, Filstich és Jeckel család tagjai követik egymást a vezető pozíciókban. Ugyanebben az időszakban a városgazdák körében is kifejezetten felgyorsul a személyi változás üteme: a Gorgias, Jeckel, Schmiedt, Forgacz, Stanczell, Bolthosch és Trainer¹² család tagjai tűnnek fel a tisztségben, figyelemre méltó azonban, hogy közülük senki sem jut el a magasabb presztízsű városbírói pozícióig.¹³ A század utolsó harmadában ugyan ismét megfigyelhető a hosszabb hivatali jelenlét – Georg (1633–1687) és Simon Draudt (1647–1693), illetve Johann Mankesch (1635–1699) esetében –, ám ez már nem egyetlen, kizárólagos dinasztikus hegemóniát jelent, hanem több, egymással versengő és egymást követő családok szerepvállalását.

A 18. század elején a városvezetői elitben még jól érzékelhető a korábbi dinasztikus kontinuitás: Andreas Rheter (1648–1707) és Bartholomeus Seuler (1649–1715) több egymást követő évben tölti be a vezető tisztségeket, majd Georg Draudt (1661–1728) és Stephan Filstich (1657–1737) váltakozó jelenléte határozza meg a század első évtizedeit. Az 1730-as évektől új családnevek – Herberth, Closius, Seewald, Seuler – jelennek meg, ami az elit részleges megújulását jelzi. A század közepétől hosszabb, többéves ciklusok figyelhetők meg – például Andreas Tartler (1714–1773) 1758 és 1769 közötti tisztségviselése –, ami a városvezetés relatív stabilizálódására utal. A század utolsó harmadában ugyanakkor egyre gyakoribbakká válnak a hivatali megszakitások, halálesetek és leváltások,¹⁴ ami a politikai viszonyok fokozódó instabilitására utal. A Fronius, Herrmann és Schobel családnevek ismétlődése pedig a régi „patriciusi” hálózat továbbélését mutatja.

¹¹ A brassói közigazgatás működését és városi tanács 1590–1617 közötti archontológiájának rekonstrukcióját lásd: Julia DERZSI: Administrația Brașovului în perioada modernă timpurie. În lumina surselor narrative. In: *Historia Urbana* 31 (2023), 5–19.

¹² Johann Stentzel (†1660) és Petrus Trainer (1621–1683) városgazdákról bővebben: NAGY Andor: *Tisztviselői életpályák. A brassói százsz vezetői elit társadalmi érvényesülése (1650–1750)*. Budapest: Korall 2024, 105–106.

¹³ Kivételt csupán Joseph Bolthosch (1615–1661) jelent, aki egyetlen év erejéig ezt a hivatalt is betöltötte. Lásd: Friedrich STENNER: *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*. Brassó: Buchdruckerei Brüder Schneider – Feminger 1916 (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó VII/I), 15.

¹⁴ A 18. század végén hivatali leváltás történt Michael Cloos von Cronenthal (1741–1802) és Georg Michael Gottlieb von Herrmann (1737–1807) esetében. Lásd: Nussbacher (1999), 291–292.

A következőkben a nemesség kérdését vizsgálom meg ugyanilyen korszakos bontásban, feltárva, miként alakult a címeres nemesítések gyakorlata, milyen családi körre terjedt ki, és milyen kapcsolat mutatható ki a városvezetői tisztségek betöltése és a nemesi státusz megszerzése között.

Nemesített polgárok a brassói városvezetésben

A brassói szász armális nemességre vonatkozóan 1507 és 1796 között 45 adományozási aktust sikerült azonosítani,¹⁵ amelyek döntő többsége a város politikai tisztségviselőihez kapcsolódik.¹⁶

A 16. században összesen 11 nemesítés történt.¹⁷ Az adományozók között megtaláljuk a Jagelló-uralkodókat – II. Ulászlót és II. Lajost –, valamint az erdélyi fejedelmi hatalom korai képviselőit, így János Zsigmondot, Báthory Istvánt és Báthory Zsigmondot; továbbá II. Károly osztrák főherceget, valamint a Habsburg-uralkodót, II. Rudolfot. A nemesítettek túlnyomórészt brassói városbírák, szenátorok, illetve udvari kancelláriai tisztviselők voltak. A 11 nemesítés 10 különböző családhoz köthető (kivételt a Benckner család jelent), ami arra utal, hogy ebben az időszakban még nem beszélhetünk dinasztikus jellegű, ismétlődő nemesítési gyakorlatról; inkább egyéni érdemekre alapuló, funkcionális előléptetés figyelhető meg.

¹⁵ Ezenkívül 7 olyan személyről van tudomásunk, akik címerrel rendelkeztek, de nem ismert az armálisuk. Négy városgazda, Lucas Hirscher (1519–1590), Christian Hirscher (1578–1641), Georg Chrestels (1616–1672) és Christoph Neidel (1688–1742), valamint Johann Sigerus (1646–1696) szenátor, illetve Valentin Igel (1683–1751) lelkész. Lásd: Sebestyén (1940), 20–44.

¹⁶ Fontos mindezt kiegészíteni azzal, hogy a jelen tanulmányban tárgyalt brassói szász nemeseken kívül Gyárfás Tihamér és Josef v. Sebestyén további, Brassóhoz vagy annak közigazgatási területéhez kötődő nemesítéseket is említenek. Ezek a következők: Brassóba települt magyar lakosként Bácsfalusi alias Gyerkó György, Balás György, Izdenczy János, Katona alias Szász István, Vincze Márton, illetve Dálnoki Gothár Jakab brassói magyar református pap; szász jogállású parasztként More András, Rozsnyai Dávid, Kerekes Márton barcaföldvári (*Feldioara, Marienburg*) bíró, Johann és Jacob Kaiach barcarozsnyói (*Râșnov, Rosenau*), Marolty György uzoni (*Ozun, Usendorf*), illetve Nagy Elek szotyori (*Coșeni*) lakos. Ezenkívül az említett szerzők felsorolnak további 19. századi nemesítéseket is, akikkel a jelen tanulmányban szintén nem foglalkozom. Vö.: Gyárfás (1911b), 159–166., Sebestyén (1937), 35–55., Sebestyén (1938), 157–180., Sebestyén (1940), 1–44., Sebestyén (1944), 40–54.

¹⁷ A címereslevél megszerzése jelentős anyagi ráfordítással járt. A hivatalos díjon felül a pergamen, a viasz, a pecsétzsinór és a címer festett ábrájának elkészítése is növelte az armális összköltségét, így e rang elnyerése ténylegesen csak a tehetősebb (polgári) réteg számára volt elérhető. Erről bővebben lásd: FAZEKAS István: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2021. 69., AVAR Anton: *Címereslevél-adományozás a kora újkor Magyarországon (1527–1690)*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem 2022, 66–72.

A 17. században a nemesítések száma – 21 adománnyal – a korábbi időszakhoz képest majdnem megduplázódik. Az adományozók között egyaránt jelen vannak az erdélyi fejedelmek – Bocskai István, Bethlen Gábor, Rákóczi I. és II. György, illetve I. Apafi Mihály –, valamint a Habsburg-uralkodók, így III. Ferdinánd és I. Lipót. A nemesítések számának növekedése összefüggésbe hozható a fejedelmi udvar és a szász városi elit közötti adminisztratív és politikai kapcsolatok erősödésével. Különösen figyelemre méltó I. Apafi Mihály uralkodásának időszaka, amely alatt kifejezetten magas a nemesítések száma.

A 18. században 13 nemesítési aktusra került sor. Az adományozók már kizárólag Habsburg-uralkodók: I. és II. Lipót, III. Károly, Mária Terézia, II. József és I. Ferenc. A Schobel és Fronius család több generáción keresztül jelen van a városi vezetőrétegben, és ismételten részesül nemesi adományban. Mindebből következik, hogy a nemesítések nem elszigetelt aktusok voltak, hanem szorosan összefonódtak a városi vezetőréteg társadalmi struktúrájával. Érdemes ezért a vizsgált időszakra kiterjesztve megvizsgálni, miként aránylik egymáshoz a vezető tisztségviselők és a nemesített családok köre.

A 16–18. században a brassói vezető – városbírói és városgazdai – hivatalokat összesen 64 különböző család tagjai töltötték be. A kora újkor folyamán nemesített brassói családok száma 41 volt. Közülük 25 olyan család azonosítható, amely a vizsgált időszakban vezető tisztséget is viselt. Ezek a következők: Benckner, Closius, Czako, Draudt, Engel, Enyeter, Filstich, Fronius, Greissing, Hegyes, Heltner, Herberth, Herrmann, Mankesch, Plecker, Rheter, Roth, Schirmer, Schneeweiss, Schobel, Schunkabunk, Seewaldt, Seuler, Tartler és Weiss. A 25 nemesített a 64 hivatalviselő családnak mintegy 39%-át teszi ki (a városbírói tisztséget betöltőknek pedig több mint felét, 54,3%-át), ami jelentős mértékű átfedést jelez a városi vezető elit és a nemesített réteg között.

Emellett a nemesített személyek között több olyan család is található, amely több évszázadon át ismételten megjelenik a nemesítettek körében: a Greissing¹⁸ és a Filstich¹⁹ család a 16–17. században, a Fronius család²⁰ a 16. és a 18. században, míg a Schobel család²¹ a 17–18. században szerzett nemesi megerősítést. Az ismétlődően megjelenő családnevek a nemesítések sorában a családi presztízs hosszú távú fennmaradására

¹⁸ Vö.: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (MNL OL) – 1526 utáni gyűjtemény – Hazai címereslevelek és nemesi iratok, MNL OL R 64-2.-118. és MNL OL R 64-2.-338., Gyárfás (1910), 114., 116., Áldásy (1923), 233. Nr. 391., Áldásy (1938), 141–142. Nr. 375.

¹⁹ Vö.: Sebestyén (1938) 52–53., 174–175., Áldásy (1939), 433. Nr. 812.

²⁰ Géza von CSERGHEÖ (Hg.): *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. IV/15. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone.* Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe 1893., MNL OL A 130-Illésy-1f-0641. https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a130_illesy_1f_0641/ (utolsó letöltés: 2026. február 4.), Erich JEKELIUS: *Genealogie Kronstädter Familien.* Bd. III. Kronstadt 1964, 89. Jelzete: AHG IV.F.57.

²¹ MNL OL R 64-2.-350., MNL OL R 64-2.-527., Áldásy (1939), 433–434. Nr. 812., Gyárfás (1911a), 113–115.

utalnak. Az, hogy egyes brassói szász famíliák több évszázadban is nemesítést nyertek, arra enged következtetni, hogy társadalmi súlyuk és politikai beágyazottságuk tartósan fennállt. Ezek a családok nem csupán egyszeri felemelkedést értek el, hanem generációkon át képesek voltak megőrizni, sőt újratermelni elitpozícióikat. A jelenség egyben a városi elit viszonylagos zártságára és a presztízs öröklődésének jelentőségére is rávilágít.

Évszázad	Nemesítést nyert brassói szász családok	Nemesített családok száma
16. század	Benckner, Engel, Filstich, Fronius, Greissing, Hegyes, Heltner, Loy, Schirmer, Weiss	10
17. század	Berger, Closius, Czako, Dietrich, Draudt, Enyeter, Filstich, Greissing, Griff, Herrmann, Mankesch, Massa, Mederus, Miller, Plecker, Rheter, Roll, Roth, Schneeweiss, Schobel, Schunkabunk	21
18. század	Albrich, Brecht, Cloos, Fronius, Herbert, Igel, Mylius, Paur, Schobel, Seuler, Seraphin, Seewaldt, Tartler	13

1. táblázat: A brassói szász családok nemesítése évszázadonként (16–18. század)

A nemesítettek körében jelentős csoportot alkottak az udvari és kancelláriai hivatalnokok. Az erdélyi fejedelmi kancellárián szolgáló jegyzők és írnokok – köztük Marcus Benckner (1563–1597), Simon Draudt (1647–1693), Andreas Rheter (1648–1707), vagy Asarella Mederus (1660–1689)²² – közül többen később Brassó városi vezetésében is meghatározó szerepet kaptak. A jelenség különösen I. Apafi Mihály uralkodása idején figyelhető meg, amikor a fejedelmi adminisztráció és a szász városi elit közötti személyi átjárhatóság erőteljesebbé vált. Mindez arra is utal, hogy az udvari szolgálat nem pusztán szakmai tapasztalatot és presztízst biztosított, hanem olyan kapcsolati tőkét is, amely elősegítette a városi politikai karrier kibontakozását.

A politikai tisztviselők mellett kisebb számban az értelmiségi és egyházi pályát betöltő személyek is megjelennek. Lelkész – például Georg Closius (1630–1696)

²² Egy külön vizsgálat tárgyát képezhetné annak feltárása, hogy az erdélyi szász előkelő családok körében megjelent-e a nemesi neveltetéshez kötődő tanulmányút, a *kavaliérsztour* (magyarosan: *gavallérvándorlás*) – lásd: KALMÁR János: Adalékok Esterházy II. Pál Antal nápolyi követ pályájához. In: *Századok* 153/6 [2019] 1141–1166.) jelensége. Asarella Mederus életét vizsgálva ugyanis arra figyelhetünk fel, hogy Európa szinte minden országában megfordult az 1683-ban kezdődő és öt évig tartó tanulmányútja során (Anglia, Hollandia, Poroszország, Lengyelország, Németország, Prága, Franciaország, Velence, Róma, Törökország). Ezzel kapcsolatban lásd a halotti búcsúztatóját: Archiv der Honterusgemeinde Kronstadt, Románia, Braşov (AHG) IV.F.1.Tf.51.I/29., illetve Nagy (2024), 173–175., Szabó Miklós/Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. Szeged: József Attila Tudományegyetem 1992, 25., Nr. 240. Ugyanígy példaként említhető a brassói jegyző, Martin Seewaldt esete. Az 1702-ben kiadott címereslevelében arról olvashatunk, hogy nyolc évig tartó tanulmányúton vett részt, amelynek során Németországot és Itáliát is felkereste. Lásd: MNL OL R 64-2.-416., Szabó/Tonk, 171., Nr. 1747.

és Martin Enyeter (1640–1712) –, orvosdoktor és gimnáziumi tanár – Joseph Clemens Gottschalt Huldrich Brecht (1658–1730) –, adószedő – Johann Blum Fronius (1712–1776) – vagy kamarai tisztviselő, Johann Tartler szintén részesült nemesítésben. Ezek az esetek arra utalnak, hogy a 17–18. századra a művelt, hivatali és szakértelmiségi réteg integrációja is megindult a nemességbe.

Végezetül fontos megemlíteni, hogy a nemesítések jelentős része kiterjedt a családtagokra is: testvérekre, házastársra, gyermekekre, sőt esetenként unokákra vagy rokonokra. Ez a gyakorlat jelzi a nemesség dinasztikus jellegét. A nemesítés nem pusztán egyéni érdem jutalmazása volt, hanem a család társadalmi státusának megerősítése és jövőbeni pozícióinak biztosítása.

Végezetül, jól megfigyelhető az is, hogy a magyar királyok és az erdélyi fejedelmek nem adományoztak nemesi előneveket (predikátumokat). Azt látjuk, hogy a nemeslevelekben az adományos lakóhelyének feltüntetése elsősorban az azonos nevű személyek megkülönböztetését szolgálta, nem pedig örökletes névelemként funkcionált. Az örökös nemességre emelt száz városi patríciuscsaládokat a nemeslevelek rendszerint városi eredetükre utalva, *de Corona* (Brassó) megjelöléssel illették.²³ Eklatáns példa erre *Michael Weiss de Meggies* (1569–1612) vagy *Stephan Greissing de Brasso* (†1676) esete, ami csak eredetet jelent és nem vehető előnév-adományozásnak.²⁴

A nemesi predikátumok rendszerszerű adományozása Erdély Habsburg-uralom alá kerülésével vette kezdetét. Ezek az előnevek már nem feltétlenül földrajzi helységnevekhez kötődtek, hanem gyakran az adományos családnevéből képzettek, illetve annak „nemesített” változatai voltak. Jól szemlélteti e gyakorlatot *Georg Czako von Rosenfeld* (1661–1726), *Lucas Seuler von Seulen* (1661–1735), valamint *Joseph Traugott Schobel Edler von Schobeln* (1719–1783) esete, ahol az előnév a családnév stilizált, rangemelő átalakításából származott.

Brassóba betelepülő száz nemesek

A kora újkori Brassó társadalomtörténetében jól kirajzolódik a betelepülő, nemesi ranggal rendelkező vagy azt közvetlenül letelepedésük előtt megszerző száz családok jelenléte. E migrációs folyamat nem pusztán személyes életutak sorozata, hanem a városi elit összetételének és utánpótlásának egyik fontos mechanizmusa volt. A főbb mintázatok alapján három domináns mobilitási lehetőség különíthető el: az udvari szolgálat, a katonai érdemszerzés és a már korábban nemességet nyert családok áttelepülése.

²³ Sebestyén (1937), 38.

²⁴ MNL OL R 64-2.-119. és MNL OL R 64-2.-338.

Az első, legmarkánsabb típus az udvari szolgálatból Brassóba visszatérő vagy oda átköltöző személyeké. Johann Hegyes (†1584 k.),²⁵ illetve Weiss Mihály (1569–1612)²⁶ pályája jól mutatja, hogy a császári-királyi udvarban vagy a kancellárián szerzett tapasztalat és nemesi rang komoly legitimációs tőkét jelentett a városi elitbe való integráció során. Az udvari kapcsolatrendszer nemcsak presztízst, hanem politikai mozgásteret is biztosított, ami Brassóban városbírói vagy vezető tisztségek elnyeréséhez vezethetett.

A második jellemző minta a katonai szolgálathoz kötődő nemességszerzés. Lucas Loy,²⁷ Anton Paur (†1735)²⁸ vagy más katonák esetében a fejedelmi vagy császári hadjáratokban tanúsított érdemek eredményezték a címer- és rangadományozást. A katonai mobilitás azonban Brassóban olykor felekezeti és etnikai feszültségekkel járt, amint azt a Paur–Draudt család konfliktusa is mutatja: a nemesi rang önmagában nem garantálta az azonnali elfogadottságot a hagyományosan szász és lutheránus városi közösségben.

A harmadik mintázat a már korábban nemességet szerzett, más régiókból – például Csehországból, Sziléziából vagy Magyarország különböző vidékeiről – érkező családok

²⁵ A segesvári származású Johann Hegyes (†1584 k.) testőrként szolgált I. Ferdinándnál, II. Károly főhercegnél és II. Miksa császárnál, 1567-ben nemesi rangot szerzett, majd 1568-ban tért vissza Erdélybe, és Brassóban telepedett le. Joseph TRAUSSCH: *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen*. II. Bd. Kronstadt: Druck und Verlag von Johann Gött und Sohn Heinrich 1870, 82.

²⁶ A Csehországból Medgyesre települt Weiss család tagja, Weiss Mihály (1569–1612) Brassóba költözve városbíróként és a szászok vezetőjeként Erdély politikai életének meghatározó alakja lett. Fiatalon Rudolf király prágai udvarában, a magyar kancellárián szolgált, ahol érdemeiért alig húszévesen testvéreivel együtt magyar nemességet és címet nyert. Lásd: Gyárfás (1911a), 115–116., MIKA Sándor: *Weiss Mihály 1569–1612. Egy szász államférfi a XVII. századból*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 1893, 46–50.

²⁷ Báthori Zsigmond 1596. január 2-án Gyulafehérváron címeradományban részesítette Lucas Loy brassói polgárt a havasalföldi hadjáratban szerzett érdemeiért. Gyárfás (1911b), 163., Sebestyén (1937), 53–54. Arról nincs információk, hogy mikor költözött a család Brassóba. A családról továbbá azon kívül nem találtam információt, hogy Johann Loy özvegye, Rosa 1745-ben házasodott össze Martin Seewaldttal (†1763). Lásd: Erich JEKELIUS: *Genealogie Kronstädter Familien*. Bd. VIII. Kronstadt 1966, 18. Jelzete: AHG IV.F.57.

²⁸ A 18. században különösen tanulságos a Paur–Draudt család története. A bécsi származású katonatiszt Anton Paur és apósa, a katolikussá lett Johann Draudt konfliktusba kerültek a brassói szász közösséggel, amely hagyományosan csak szász és evangélikus személyeket engedett a városi tanácsba. A hosszas küzdelem eredményeként Johann Draudt városgazda, Paur pedig – 1726-ban szerzett nemessége és 1732-ben tett honossági esküje után – szenátor lett. Az eset rávilágít a felekezeti és etnikai határok, valamint a nemesi rang és a városi autonómia közötti feszültségekre. Gyárfás (1911a), 157–158., Joseph TRAUSSCH: *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen*. I. Bd. Kronstadt: Druck und Verlag von Johann Gött und Sohn Heinrich 1868, 254.

betelepülése. A Miller,²⁹ Roll,³⁰ Roth³¹ vagy Langendorff³² család példája arra utal, hogy a nemesi státusz földrajzi térben is fontos társadalmi erőforrásnak számított: az új lakóhelyen való letelepedést és az elitbe való beilleszkedést megkönnyítette, ugyanakkor a családok gyakran megőrizték eredeti identitásuk elemeit is.

Összegzés

A kora újkorban nemességet nyert brassói szász családok vizsgálata megerősítik a kora újkori várostörténeti kutatások azon megállapítását, hogy a rendi társadalom nem mereven elzárt struktúraként működött, hanem a városi polgárság és a nemesség között átjárás érvényesült. Brassó példája jól szemlélteti, hogy a 16–18. század folyamán a városi vezetőréteg és az armális nemesség köre jelentős mértékben fedte egymást.

A jelen írásban 1507 és 1796 között 45 nemesítési aktus került azonosításra, amelyek döntő többsége városi tisztségviselőkhöz kapcsolódott. A 64 vezető hivatalt (városbírói, városgazdai) betöltő család közül 25 nemesítést is nyert, ami közel 40%-os arányt jelent, a városbírók esetében pedig még magasabbat. Ez az adat egyértelműen jelzi, hogy a nemesség megszerzése szorosan összefonódott a városi politikai hatalomgyakorlással. A 16. században a nemesítések inkább egyéni érdemekre alapultak, a 17. században számuk jelentősen megnőtt – különösen I. Apafi Mihály uralkodása idején –, a 18. században pedig már dinasztikus jellegű ismétlődés is megfigyelhető (például a Draudt, Greissing, Filstich, Fronius, Schobel családok esetében).

A nemesítettek társadalmi összetétele világos mintázatot mutat. Meghatározó csoportot alkottak a városi politikai tisztségviselők és az udvari-kancelláriai hivatalnokok, akik számára az adminisztratív szolgálat nemcsak szakmai előmenetelt, hanem kapcsolati tőkét és társadalmi legitimitációt is biztosított. A fejedelmi kancellária a városi

²⁹ Miller Sámuel III. Ferdinánd császár 1655-ben Ebersdorffban nemessé tette hűséges szolgálataiért a legközelebbi rokonaival együtt. Arról nincs információnk, hogy mikor költözött a család Brassóba. Mindenesetre a címer és az eredeti pergamen oklevél Joseph Dück (1814–1883) brassói evangélikus lelkész özvegyének, Miller Zsófiának volt a tulajdonában a 20. század elején. Lásd: Sebestyén (1938), 162–163.

³⁰ Kaspar Rollt I. Lipót császár 1662. március 4-én Bécsben hű szolgálataiért örökletes nemességre emelte és címerrel adományozta feleségével, fiával, rokonaival és testvéreivel együtt. Nem ismert, hogy a Roll család mikor költözött Brassóba. A címer és az oklevél viszont a 20. század elején Julius v. Roll brassói főjegyző birtokában volt. Sebestyén (1938), 163–164.

³¹ Paul Roth a bihari Telegdről költözött Brassóba, ahol 1649. december 12-én Rákóczi Györgytől nemességet és címet nyert. Ekkor August Roth de Telegd néven élt Brassóban. Gyárfás (1911b), 165.

³² A Langendorff család Sziléziából vándorolt be Brassóba a 18. század folyamán. A familia őse 1632. szeptember 14-én II. Ferdinándtól nyert nemességet, a „Ritter von Langendorff” előnévvel. Gyárfás (1911b), 163.

elit egyik fontos rekrutációs terepévé vált. Emellett kisebb számban értelmiségiek, egyházi személyek és katonák is részesültek nemesítésben.

A nemesség gyakran családi kiterjesztéssel járt, ami a státus dinasztikus jellegét erősítette. A nemesítés nem pusztán egyéni kitüntetés volt, hanem a család társadalmi pozíciójának hosszú távú megerősítését szolgálta. Ezzel párhuzamosan a 18. században – a Habsburg-uralom alatt – a nemesi predikátumok rendszerszerű adományozása is megjelent, ami a rang szimbolikus reprezentációját tovább erősítette.

Mindehhez érdemes hozzátenni, hogy Brassó társadalmi szerkezetét a betelepülő nemesek is formálták. Az udvari szolgálatból visszatérők, a katonai érdemek révén felemelkedők, valamint a más régiókból már nemesi ranggal érkező családok integrációja azt mutatja, hogy a nemesség térben és intézményileg is átvihető és érvényesíthető társadalmi tőke volt. Ugyanakkor a városi elit viszonylagos zártsága és a vezető dinasztiák több generáción átívelő jelenléte arra utal, hogy e mobilitás kontrollált keretek között zajlott. Végezetül, Brassó példája arra is rámutat, hogy a kora újkori erdélyi szász társadalomban a nemesség és a városi elit nem egymást kizáró kategóriák voltak, hanem egymást erősítő társadalmi pozíciók. Az armális nemesség tehát a városi vezetőréteg társadalmi legitimációjának, dinasztikus önreprodukciójának és politikai beágyazottságának egyik legfontosabb eszközévé vált.

Függelék

A kora újkori brassói százsz armális nemesek névsora (16–18. század)

Adományozó	Adományos	Adományos által	Nemesítés
1. II. Ulászló (1456–1516)	Johann Schirmer (†1522 k.) brassói városbíró		1507.06.11.
2. II. Ulászló II. Lajos (1506–1526)	Johann Benckner (†1534 k.) brassói városbíró		1509.01.25. 1517.11.01.
3. II. Lajos	Peter Engel (†1532) brassói szenátor (később brassói városbíró)		1517.10.06.
4. II. Károly (1540–1590)	Johann Hegyes (†1584 k.) testőr I. Ferdinándnál, II. Károly főhercegnél és II. Miksa császárnál (később brassói szenátor)		1567.09.21.
5. János Zsigmond (1540–1571)	Marcus Benckner (1563–1597), az udvari kancellária jegyzője		1569.05.28.
6. Báthory István (1533–1586)	Valentin Heltner (†1590), az udvari kancellária írnoka (később brassói városgazda)	Testvére: Georg (†1594)	1583.02.03.
7. Báthory István	Matthias Fronius (1522–1588) brassói szenátor (később brassói városbíró)		1583.03.13.
8. Báthory István	Cyrrill Greissing (1533–1603) brassói városbíró	Gyermekei: Stephan, Johann (†1614), Christoph, Cyrill, Lucas, Anna, Margaretha	1588.12.03.
9. II. Rudolf (1552–1612)	Michael Weiss (1569–1612) prágai kancelláriai hivatalnok (később brassói városbíró)	Testvérei: Andreas, Johann, Matthias (†1603), Margaretha, Catharina	1589.03.29.
10. II. Rudolf	Laurenz Filstich brassói polgár	Gyermekei: Peter, Laurenz, Anna Unokája: Peter	1591.06.25.
11. Báthory Zsigmond (1572–1613)	Lucas Loy brassói katona		1596.01.02.
12. <i>Ismeretlen</i>	Jacob Griff brassói polgár		1601.06.12.
13. Bocskai István (1557–1606)	Marcus Schunkabunk (†1608) brassói városgazda		1607.04.17.

NAGY ANDOR: A BRASSÓI SZÁSZ ARMÁLIS NEMESSÉG A KORA ÚJKORBAN

14. Bethlen Gábor (1580–1629)	Martin Schneeweiss (1600–1646), a város nemesi birtokainak kezelője (<i>provisor possessionum nobilitarium civitatis</i>) (később brassói városbíró)		1627.09.15.
15. Rákóczi I. György (1593–1648)	Paul Roth brassói polgár		1649.12.12.
16. Rákóczi II. György (1621–1660)	Michael Herrmann (1602–1660) brassói városbíró		1653.03.02.
17. III. Ferdinánd (1608–1657)	Samuel Miller katona	Testvérei: Johann, Elias Rokona: August Walla és annak fia, Samuel	1655.07.20.
18. I. Lipót (1640–1705)	Kaspar Roll katona	Felesége: Katharina Mesen Fia: Kaspar Testvérei: Nikolaus, Susanna, Juditha, Ortena Rokonai: Georg Hirsch, Johann Fogas és felesége, Maria Kardos	1662.03.04.
19. I. Lipót	Laurenz Berger (1642?–1670) brassói polgár	Mostohatestvére: Simon II. Massa (1640?–1668k.)	1667.02.08.
20. I. Apafi Mihály (1632–1690)	Simon Draudt (1647–1693), az udvari kancellária jegyzője és írnoka (később brassói városbíró)		1670.12.08.
21. I. Apafi Mihály	Stephan Greissing (†1676), az udvari kancellária írnoka (később brassói szenátor)	Felesége: Anna Welther (†1692) Lánya: Margaretha (1670–1739)	1671.03.06.
22. I. Apafi Mihály	Valentin Plecker (1638–1689) volt kancelláriai írnok (később brassói városgazda)	Gyermekei: Valentin (1661–1673), Lucas (1669–1687), Laurenz (1670 k.–1699k.), Catharina (1668 k.–1683) és Agnetha (1672 k.–?)	1672.11.10.
23. I. Apafi Mihály	Andreas Rheter (1648–1707), az udvari kancellária jegyzője és írnoka (később brassói városbíró)		1673.06.17.
24. I. Apafi Mihály	Simon Schobel (†1686), az udvari kancellária jegyzője és írnoka (később brassói szenátor)		1678.02.08.

25. I. Apafi Mihály	Simon Dietrich (1622–1683) brassói városbíró	Felesége: Catharina Sadler (†1681) Gyermekei: Simon (1651–1680), Johann (1664–1690) Unokaöccse: Georg (1648–1672) Unokahúgai: Anna, Catharina	1678.02.21.
26. I. Apafi Mihály	Georg Closius (1630–1696) barcaszentpéteri (<i>Sánt Petru</i>) lelkész	Fia: Martin (1655–1691)	1680.03.11.
27. I. Apafi Mihály	Asarella Mederus (1660–1689), az udvari kancellária jegyzője és írnoka (később brassói titkár)	Testvérei: Theodorus (1663–1688), Marbel (1677–1682)	1681.05.21.
28. I. Lipót	Johann Mankesch (1635–1699) szénátor (később brassói városbíró)		1690
29. I. Lipót	Köleséri Sámuel (1663–1732) (<i>a házassága révén</i>)	Felesége: Asnath Mederus (1663–1738) (<i>brassói származású</i>) Mostohafia: Samuel Chrestels (1684–1691)	1696.12.14.
30. I. Lipót	Michael Filstich (1625–1696) kiérdemesült brassói városbíró (<i>Altrichter</i>)	Gyermekei: Anna Maria (1652–1723), Stephan (1657–1737)	1696.05.04.
31. I. Lipót	Georg Czako von Rosenfeld (1661–1726) brassói jegyző (később brassói városgazda)	Gyermekei: David (1685–1704), Georg (1689–1725), Sara Elisabetha (1691–1719), Jeremias (1692–1729) Testvére: Franz (1637–1708)	1697.04.30.
32. I. Lipót	Martin Enyeter (alias Enyedi) de Brassó (1640–1712) barcaszentpéteri lelkész	Felesége: Maria Eötves Gyermekei: Martin, Maria	1698.08.22.

33. I. Lipót	Martin Seewaldt (1660–1721) brassói titkár (később brassói szenátor)	Felesége: Martha Igel (1676–1745) Gyermekei: Martin (1692–1735), Christoph (1696–1754)	1702.03.30.
34. I. Lipót	Matthias Seraphin brassói polgár	Mostohaapja: Daniel Heinrich alias BIRTHELMER	1705.01.17.
35. III. Károly (1685–1740)	Lucas Seuler von Seulen (1661–1735) brassói városgazda (később brassói városbíró)		1716.04.20.
36. III. Károly	Joseph Clemens Gottschalt Huldreich Brecht von Brechtenberg (1658–1730) orvosdoktor és brassói gimnáziumi tanár		1721
37. III. Károly	Anton Paur von Draudt (†1735) bécsi származású katona (<i>Leutnant</i>) (később brassói szenátor)		1726
38. Mária Terézia (1717–1780)	Samuel Herbert von Herberstheim (1693–1747) brassói városbíró	Gyermekei: Samuel (1720–1761), Anna Rosina (1723–1788)	1744.05.21.
39. Mária Terézia	Johann Blum Fronius von Blumenfeld (1712–1776) brassói külvárosi adószedő (<i>Vorstädter Divisor</i>)		1744.06.14.
40. Mária Terézia	Joseph Traugott Schobel Edler von Schobel (1719–1783) brassói városbíró	Gyermekei: Johann Joseph Traugott (1744–1811), Johann Georg (1747–1805), Karl Friedrich (1756–1828), Sara Catharina (1759–1781) Elhunyt felesége: Anna Catharina Seulen (1727–1769)	1770.10.10.
41. Mária Terézia	Johann Cloos von Cronenthal (1733–1809), a szász nemzet grófja	Testvére: Michael (1741–1802) brassói szenátor (később brassói városgazda)	1780.05.07.

42. II. József (1741–1790)	Marcus Igel (1716–1784) brassói szenátor	1781
43. II. Lipót (1747–1792)	Johann Tartler, a nyitrai kamara jegyzője (<i>actuarius</i>), később I. Ferenc királyi tanácsosa	1790.11.18.
44. <i>Ismeretlen</i>	Johann Jacob Mylius (1756–1832) brassói szenátor, később városi és kerületi bíró (<i>Stadt- und Distriktsrichter</i>), majd főbíró (<i>Oberrichter</i>)	1792
45. I. Ferenc (1768–1835)	Johann Martin Gottlieb Albrich von Albrichsfeld (1742–1814) brassói katona (százados)	1796.11.18.

THE ARMORIAL NOBILITY OF THE SAXONS OF BRAȘOV IN THE EARLY MODERN PERIOD

The study examines the emergence and social embeddedness of the Early Modern Saxon armorial nobility of Brașov (*Kronstadt, Brassó*) by identifying those leading Saxon burghers of the city who obtained letters patent of nobility and by analyzing the extent to which they formed a closed social group. The research is based on sixteenth- to eighteenth-century heraldic, archival, and administrative sources, which make it possible to compile a register of ennobled families. The analysis demonstrates that ennoblements were predominantly linked to urban officeholders—above all town judges, senators, and administrative officials—while military careers played only a secondary role.

The study emphasizes the kinship networks and multigenerational strategies of the Brașov elite: certain families were able to preserve their leading positions over several centuries, pointing to the relative closedness of the urban elite and the reproduction of its prestige. The acquisition of noble status did not entail the abandonment of urban identity but rather its elevation in rank. Overall, the case of Brașov shows that armorial nobility functioned as a collective elite strategy fostering social integration and the long-term stability of the urban governing stratum.